

Les inscripcions llatines de l'Alt Palància: una eina didàctica

Jorge Pérez Asensio
Universitat de València

El departament de Filologia Clàssica de la UV compta amb una consolidada tradició en l'estudi de les inscripcions llatines i, molt especialment, d'aquelles que pertanyen al nostre territori.¹ La seva recopilació, descripció, traducció i anàlisi han sigut i seran una tasca constant que permet d'aprofundir en la investigació de la llengua llatina, i de la nostra història i cultura d'època romana.

Una part d'aquest corpus, el de les Inscripcions llatines de la comarca l'Alt Palància, que ja havia estat objecte d'estudi per part nostra² i altres autors,³ va ser més recentment tractat per companys del nostre departament que en aquest volum homenatgem.⁴ Consta el corpus de setanta-tres inscripcions⁵ que han estat trobades en diverses poblacions de la comarca de l'Alt Palància: Alcubles (una), Assuévar (una), Pina de Montalgrau (una), Algímia d'Almonesir (dos), Caudiel (cinc), Begís i Sogorb (vuit); Viver (setze); Xèrica (vint-i-nou); a més, s'hi inclouen les inscripcions procedents de Montant (una), en l'Alt Millars, i Vilanova de la Reina (una), a la província de Terol. Totes elles pertanyen a l'època republicana, entre els segles I i II a.C.

¹ Bona prova d'aquest treball és la publicació de l'obra de Josep Corell, amb la col·laboració de Xavier Gómez Font, *Inscripcions romanes del País Valencià* en 5 volums (Universitat de València 2002-2008).

² M. J. Carbonell Boria, H. Borja Cortijo i J. Pérez Asensio, *Inscripcions llatines del Alto Palancia*, Segorbe, 1990.

³ F. Arasa, *La romanización del Alto Palancia según la epigrafía*, Segorbe, 1992.

⁴ J. Corell (amb la col·laboració de Xavier Gómez), *Inscripcions romanes del País Valencià II*, València, 2005, pp. 33-131.

⁵ La numeració que seguim en aquest article és la de l'edició de Corell.

La vall del Palància, part de la *regio Edetania* i, per tant, dins del *conventus Tarraconensis*, estava situada bastant a prop d'importants nuclis de població, a trenta-nou kilòmetres d'*Edeta* i trenta de *Saguntum*, i era a més la via natural de trànsit des de la costa cap a les terres d'interior de l'Ebre. Tots aquests elements ens permeten suposar que era un territori amb força població ibèrica. Sembla que no hi va existir cap nucli de població important⁶ i tampoc sabem amb seguretat si pertanyia al territori de *Saguntum* o *Edeta*.

Va ser durant l'estudi d'aquestes inscripcions quan ens vam adonar del seu immens potencial didàctic, tant pel que feia a la llengua llatina com a nombrosos aspectes de la història de l'època romana d'aquest territori. Començarem, doncs, a configurar una eina didàctica que permetera d'aprofitar aquest potencial i el vam posar en pràctica durant més de divuit anys en diversos nivells educatius, en l'antic sistema del BUP i COU, així com en l'actual d'ESO, des de tercer curs fins a segon de Batxillerat, i a més en les classes del nou Màster de Professorat de Secundària. El corpus ha mostrat una gran versatilitat per a diversos tipus d'alumnat, ja per a alumnes amb coneixement zero de llatí,⁷ ja per a alumnes de cursos molt més avançats. Durant els anys que hem impartit docència de llatí hem anat delimitant i adaptant l'aplicació d'aquesta eina didàctica als diversos escenaris possibles i sempre ens n'ha resultat una valoració força satisfactòria.

Exposem tot seguit les característiques d'aquesta eina didàctica i les seues possibilitats d'aplicació. Val a dir que hem configurat un quadern de treball per a l'alumnat que no apareix en aquesta publicació, però que pròximament serà publicat en altres mitjans.⁸

⁶ Hom ha plantejat la hipòtesi, avui totalment refutada, de *Segobriga* per a Sogorb o la improbable d'*Otobesa* per a Xèrica.

⁷ La idea que no és pas necessari un coneixement elevat de llatí per a entendre les inscripcions ja va ser subratllada per L. Keppie, *Understanding Roman Inscriptions*, Baltimore, 1991, pàgs. 17 ss., que ofereix una visió funcional per a aproximar-se a l'epigrafia. Altres manuals que poden resultar útils són: P. López Barja, *Epigrafia latina*, Santiago de Compostela, 1993; J. M. Iglesias Gil, *Vademecum para la epigrafia y numismática latinas*, Santander, 2002.

⁸ Mentrestant es podrà demanar en la següent adreça: Jorge.Perez-Asensio@uv.es.

1. Objectius didàctics:⁹

- Que l'alumne desenvolupe, d'acord amb el seu nivell educatiu corresponent, les capacitats necessàries per a la lectura, traducció i anàlisi filològica i històrica del corpus d'inscripcions ILAP.

- Que l'alumne adquireisca la capacitat de valorar els textos històrics recollits en les inscripcions d'època llatina com a llegat lingüístic i històric.

- Que l'alumne conega algunes característiques generals de cultura romana, de la religió i dels habitants que poblaren entre els segles I i II dC el territori conegut actualment amb el nom d'Alt Palància.

- Que l'alumne estiga capacitat per a analitzar el procés de romanització de la cultura ibèrica i l'arribada de nous pobladors de diversos orígens i cultures com un procés enriquidor i constitutiu de la nostra cultura mediterrània.

- Que l'alumne desenvolupe, conega i valore el seu patrimoni cultural visitant els museus i fent-hi treball de camp.

2. Continguts:

2.1. LENGUA:

2.1.1. *Fonètica i escriptura*: l'alfabet llatí.

2.1.2. *Morfologia nominal*:

- En la majoria d'inscripcions apareixen noms propis declinats per la primera i segona declinació, fet que converteix el corpus en una eina idònia per a una etapa d'iniciació en la llengua llatina i la pràctica d'aquestes dues declinacions.¹⁰ També apareixen però, substantius: el genitiu *annorum* és el més freqüent; *deus* (en la fórmula *D(eis) M(anibus)* 8, 18, 33, 37, 49, 62); *titulus* (-um 1, 33); *maritus* (-o 25, 65), *servus* (34, -a 54, 55), *filius* (-o 52, -ae 42, 49);

⁹ El corpus ILAP permet de contribuir a adquirir els objectius generals de l'optativa *Cultura Clàssica* impartida en 3r ESO (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10; *Ordre de 27 de maig de 2008*, DOGV de 12-06-2008, p. 66524), els objectius de l'optativa de Llatí de 4t d'ESO (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9; *Decret 112 de 2007*, DOGV de 20-07-2007, p. 30.524) i alguns dels objectius de l'assignatura de Llatí en el Batxillerat (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7; *Decret 102-2008 d'11 de juliol*, DOGV 15-07-2008, p. 71.530).

¹⁰ Número de les inscripcions que només contenen paraules de la primera declinació (11, 48, 54, 55, 59); només de la segona (1, 5, 14, 15, 22, 23, 24, 52); de totes dues juntes (2, 6, 7, 9, 12, 13, 16, 17, 19, 20, 21, 25, 28, 32, 36, 43, 46, 50, 51, 60, 62, 63, 64, 66).

ara (-am 41, 71); *statua* (-as 27); i adjectius: *situs*;¹¹ *libertus* (-a 58); *sacrus* (-um 6a), *vivus* (-a 42), *tuus* (-a 71); en superlatiu: *pien-tissimus* (-o 33, -ae 49); *piüsimus* (-o 12 i 52); *optimus* (-ae 30, 62).

• És també notable la presència de mots declinats per la tercera;¹² *M(anibus)* apareix en diverses ocasions en la fórmula *D(eis) M(anibus)* (8, 18, 33, 37, 49, 62); termes de parentesc com ara *mater* (35, 58; -i 42, 57, 62), *pater* (-i 71), *frater* (-i 42) o *uxor* (-i 26, 31); també d'ofici, *miles* (71); substantius d'altre significat, *[flume]n* (3); *iter* (10), *lux* (-cem 70), *mensis* (- um 70); *pietas* (-te 71); *legio* (-nis *Rapacis*) (71); adjectius, *naturalis* (-i 49), *incomparabilis* (-i 65), *Rapax* (-cis 71) i numerals *milia* (-ibus 27). També hi ha *cognomina* declinats per la 3a, com ara *Euphrante?* (6a), *Aprili(s)* (29), *Chariteni* i *Charis* (30), *Charite* (33), *Elpi[dij]* (42), *Equali* (45), *Iuvenis* (53), *Euschemo* (65), *Bargates* (67), *Martialis* (69), *Escerior* (71);

• De la quarta declinació trobem els substantius *arcus* (-um 27) i *casus* (70). D'altra banda sobreentnem el terme *tribus* en la fórmula *Gal(eria tribu)* que apareix en set inscripcions (4, 12, 16, 19, 33, 43, 51).

• No hi ha pas cap paraula de la cinquena declinació en tot el corpus.

2.1.3. *Demonstratius i pronoms personals:*

• Personals: *ego* (70), *se* (16); *sibi* (8, 16, 26, 27).

• Demonstratius: *hic* en totes les fórmules ja esmentades; *hunc* (33).

2.1.4. *Morfologia Verbal:*

• Present d'indicatiu: la forma més freqüent és *est*,¹³ seguida de *sunt*¹⁴ en les fórmules corresponents (*Hic situs/a est*, *Hic siti/ae sunt*). Una altra forma de present és *spectas* (70).

¹¹ En la fórmula *Hic situs est* (15, 19, 22, 23, 31, 32, 40?, 43, 50, 53, 58, 60, 63, 64, 70, 71), *Hic sita est* (6, 11, 17, 20, 21, 31, 32, 40?, 48, 50, 58, 59, 60, 63, 64), *Hic siti sunt* (4, 20, 36, 67, 69), *Hic sitae* (49).

¹² Número de les inscripcions que contenen conjuntament paraules de la primera i tercera declinacions (18, 26, 30, 37); de la segona i tercera (10, 34); de la primera, segona i tercera (29, 31, 32, 33, 35, 41, 42, 44, 45, 47, 49, 53, 57, 58, 59, 65, 67, 68, 69, 71); de la primera, segona, tercera i quarta (27 i 70).

¹³ 6, 11, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 31, 32, 40, 43, 48, 49, 50 (tres vegades), 53, 58 (dues vegades), 59, 60 (tres vegades), 63 (dues vegades) i 64 (dues vegades).

¹⁴ 4, 5, 20, 36, 67, 69, 70.

• Pretèrit perfet d'indicatiu: les dues formes més freqüents són *fecit* (1, 16, 27, 30, 42, 65, 70) i *posuit* (25, 33, 41, 46, 71) amb el compost *superimposuit* (27). Totes dues són irregulars i es fan servir per al·ludir al monument funerari o commemoratiu que es feu o es posà; les altres que hi apareixen són: *decessit* (3), *contingerit* (70) i *sensi* (70), que desenvolupen una certa narració.

• Imperatiu: només trobem la forma *lege* (70).

• Futur imperfecte: només trobem la forma *invenies* (70).

• Participis:

– Perfet passiu: segons que hem esmentat abans les formes *situs/a/i/ae* amb valor adjectiu es troben en les fórmules (*Hic situs/a est, Hic siti/ae sunt*) que ja hem comentat en el present d'indicatiu. A més hi ha d'altres formes: *pro[apsus]* (3), *meritis* (16), *Potitus* (43).

– Present actiu: *libens* (41), *praeteriens* (70).

– Futur passiu: *Amandus* (31).

• Infinitiu passiu: *poni* (70).

2.1.5. Sintaxi:

• La majoria de les inscripcions són funeràries i presenten les dues estructures més conegudes.

– Difunt (nominatiu subjecte) ± nom del pare (genitiu CN) *filius* ± *Gal(eria tribu)* en ablatiu (de procedència) ± fórmula *Hic Situs/a/i Est/Sunt* (CCLloc (ubi) + atribut + verb).

– Difunt (datiu CI) ± nom del pare (genitiu CN) *filio/ae* ± *Gal(eria tribu)* en ablatiu (de procedència) ± fórmula *Hic Sito/ae* (CCLloc (ubi) + participi CN).

– En canvi algunes inscripcions tant mortuòries com commemoratives afegeixen elements nous, com ara l'acusatiu CD del monument dedicat (1):

– Nominatiu (subjecte) ± nom del pare (genitiu CN) *filius* + datiu (CI) ± acusatiu CD + verb.

• Per tant, les inscripcions permeten de tractar el nominatiu Subjecte, l'acusatiu CD, el genitiu CN, el datiu CI i l'ablatiu CC.

• La inscripció 70 de manera particular ens permet tractar el vocatiu (*tu*), que no apareix en cap altra inscripció.

• També hi ha un adjectiu amb valor predicatiu: *viva* (42)

• En casos concrets apareixen escassos sintagmes preposicionals: *in flumen* (3), *de se* (16), *ex votum !* (41).

• La majoria d'inscripcions presenten oracions principals, però la inscripció 70 ens n'ofereix quatre subordinades:

- interrogativa indirecta *quid mihi contingerit*.
- oracions de relatiu *qui, quam, quo*.
- i una construcció d'infinitiu passiu *poni* amb subjecte en acusatiu *quam*.

2.1.6. Lèxic:

- parentesc: *mater* (35, 58; -i 42, 57, 62); *pater* (-i 71); *filius* (-ae 42, 49, -o 52); *frater* (-i 42, 47); *maritus* (-o 25, 65); *uxor* (-i 26, 31).
- situació i organització social: *liberta* (30, 58), *patrona* (30), *servus* (34, -a 54, 55); *filiae naturali* (49), *tribus* (4, 12, 16, 19, 33, 43, 51).
- monuments funeraris i votius: *titulum* (1, 33); *aram* (41, 71); *arcum* (27); *statuas* (27).
- adjectius laudatoris: *incomparabili* (65); i en superlatiu: *piissimo* (12, -ae 49, 52); *optimae* (30, 62); *pietissimo* (33).
- d'altres: *flumen* (2), *lucem* (70), *annus* (*passim*), *casus* (70).
- numerals: sistema de numeració des de IIII (48) fins al LXXX (60), i la seua forma d'escriptura.

2. 2. MÈTRICA:

Només podem fer una reflexió de caràcter general sobre la discutida estructura mètrica de la inscripció 70.

2. 3. LITERATURA:

Les inscripcions contenen diversos elements de poesia sepulcral, també tractada per autors del nostre departament, a partir dels quals podem fer-hi una aproximació. De manera especial, la inscripció 70.¹⁵ Així, les diverses formes de *laudatio* (*marito incomparabili* 65; *filio pietissimo* 33 i *filiae pietissimae* 49; *filio piissimo* 12 i 52; *patronae optimae* 30 i *matri optimae* 62) i d'al·locució al caminant (70).

2. 4. HISTÒRIA I SOCIETAT:

• *Tria nomina*: el corpus desenvolupa a bastament el sistema de nomenclatura de ciutadans lliures, lliberts i esclaus, ja que n'ofereix exemples de tots. El *tria nomina* amb l'especificació el nom del pare i la tribu a què pertany és la més freqüent. Tot i que

¹⁵ R. Hernández, *Poesia latina sepulcral de la Hispania romana: estudio de los tópicos y sus formulaciones*, Cuadernos de Filología, Anejo XLIII, Facultad de Filología, Universitat de València, 2001.

també s'especifica la situació particular d'un esclau (34, 54, 55) o un llibert (30, 58).

- Tribus: en alguns casos s'especifica la tribu (4, 12, 16, 19, 33, 43, 51). Aquest tret permet explicar el sistema de distribució dels ciutadans, des d'època republicana fins a la imperial. En tots els casos del nostre corpus, la tribu identificada és la Galèria, la més freqüent en la *Tarraconensis*.

- Rituals mortuoris. Les inscripcions del corpus són majoritàriament funeràries, fet que obliga a explicar-ne els rituals i la funció que hi desenvolupaven.

- Religió. Només hi ha al·lusions als Déus Manes. Per tant s'ha de desenvolupar la qüestió de la religiositat popular i el paper d'aquestes divinitats protectores que habitaven els sepulcres i custodiaven les cendres que hi eren dipositades.

- Romanització: a través de diversos noms, podem explicar el procés de romanització general: *Astedum-A* (11) consta d'una arrel ibèrica amb desinència romana i palesa aquest procés; *Esceior*, en la 71, també podria tenir el seu origen en l'ibèric *eskeí*.

- Organització i classes socials. Les inscripcions mostren des de personatges adinerats (27) fins a esclaus de poques possibilitats econòmiques (11). Tant la forma de les inscripcions com el seu contingut evidencien la procedència. Comptem, a tall d'exemple, amb ciutadans de la tribu Galèria (4, 12, 16, 19, 33, 43, 51) com hem comentat, d'esclaus (34, 54, 55) i lliberts (30, 49, 58).

- Internacionalització del territori per la diversa procedència de la gent que hi arriba durant el procés de conquesta i romanització. D'origen o arrels gregues (*Chrysopolis* 49, *Graecina* 54, *Euscehmo* 65, *Procope* 69,), semític (*Bargates* 67).

- Edat: estudi aproximat de l'edat a partir de les dades que conservem sobre la mort de cadascuna de les inscripcions funeràries.

3. Descripció de l'activitat:

3.1. EXPLICACIÓ I CREACIÓ DELS TRES TIPUS DIFERENTS D'INSCRIPCIONS

Els alumnes fan una primera aproximació al corpus mitjançant inscripcions elaborades *ad hoc* amb elements sempre extrets de les inscripcions reals. Totes les que exposem seguidament han estat creades per nosaltres a efectes didàctics. Si parlem d'inscripcions reals, hi consta el número.

Les inscripcions segueixen unes estructures sintàctiques bàsiques que es van repetint. Això permet l'alumnat de familiaritzar-s'hi ràpidament i entendre-les. A aquesta estructura bàsica, es van afegint elements que les fan més complexes. El quadern funciona si fa no fa de la següent manera:

La majoria de les inscripcions que conservem són de caràcter funerari; hi consta el nom del difunt, *Tria nomina* o només *nomen*, en nominatiu (subjecte), els anys que va viure (en genitiu CN) i la fórmula *Hic situs est* («Ací jau»). Per exemple:

ANTONIVS MAGNVS	→	PRAENOMEN ± NOMEN ±
AMANDVS	→	COGNOMEN
AN XXX	→	ANnorum XXX (<i>de 30 anys</i>)
H S E		Hic Situs Est (<i>Ací jau</i>)

Pot haver-hi un o més difunts, aleshores la concordança obliga a *Hic siti/ae sunt*.

Hi pot faltar també alguna de les parts:

QVINTIA PROBA AN VII
AEMILIA MAGNA AN XXI
H S S

AEMILIA MARCELLA
AN XX

A més, s'hi pot afegir el nom del pare precedit de la paraula *filius/a*:

Moltes paraules solien estar abreviades per tal d'estalviar espai i diners. Així, *LVCIVS* s'hi escrivia *L* i *FILIVS F*:

LVCIVS AEMILIVS
AEMILIANVS
LVCII FILIVS AN
XXXIII
H S E

L AEMILIVS AEMILIANVS
L F AN XXXIII H S E

Una altra dada que s'hi podia afegir era el nom de la tribu, un antic costum per a diferenciar els ciutadans romans dels que no ho eren. A L'Alt Palància, sempre apareix el nom de la mateixa tribu, la GALERIA, una de les 35 tribus de Roma i la més freqüent a la província Tarraconensis i més concretament, a l'actual País Valencià. Gairebé sempre apareix abreviada amb la forma «GAL»:

L AEMILIVS AEMILIANVS
L F GAL AN XXXIII
H S E

En diverses inscripcions, a més, apareix la fórmula *DEIS MANIBVS*, sempre abreviada amb les lletres *DM*, que vol dir: «dedicat als Déus Manes». Aquests eren uns déus populars que simbolitzaven les ànimes dels difunts, unes divinitats protectores que vivien en els sepulcres i custodiaven els morts:

D M
LVCIVS AEMILIVS AEMILIANVS
L F GAL AN XXXIII
H S E

Quan l'alumne ja està familiaritzat amb els diversos components, el quadern els proposa de generar ells mateixos inscripcions a partir del llistat de *Tria nomina* del corpus. En aquestes inscripcions poden fer servir qualsevol dels elements estudiats i, preferentment, anar des de les més senzilles a les més complicades.

El següent pas consisteix a introduir-los en el segon grup d'inscripcions que presenten una variació fonamental: el nom del difunt va en datiu i no en nominatiu. Ja haurem explicat que el datiu indica el Complement Indirecte i que la seua traducció es fa amb la preposició «a» o «per a». D'aquesta manera, una inscripció en datiu es traduirà així:

ANTONIO MAGNO AMANDO	—————→	<i>Per a</i> ANTONI MAGNO
AN XXX	—————→	AMANDO
Hic Sito	—————→	<i>de 30 anys</i> <i>Ací sepultat</i>

Hem de sobreentendre que és la inscripció mateixa la que està col·locada en honor seu:

Algunes vegades, s'hi especifica alguna característica del mort (*uxori*, «esposa»).

AEMILIAE SERVAE
AN XX
H S

AEMILIAE SILVANAЕ
VXORI
AN XX HS

Fins i tot, hom pot afegir alguna fórmula laudatòria de la difunta mitjançant l'ús d'adjectius qualificatius en superlatiu, a més dels altres elements ja estudiats en inscripcions anteriors:

LVCIAE AEMILIAE L F
 GAL AEMILIANAE FILIAE PISSIMAE
 AN XX

En un tercer pas, s'introdueix l'alumne en l'estructura de les inscripcions commemoratives.

Al marge de les inscripcions funeràries hi ha d'altres commemoratives o informatives. Les commemoratives celebren un fet determinat mitjançant la construcció d'un monument o recordatori, un arc o unes estàtues, com a senyal d'agraïment. En aquest cas tenim el subjecte en nominatiu, el C. Directe en acusatiu i el C. Indirecte en datiu. El verb sol anar en pretèrit perfet d'indicatiu, ja que la inscripció fa referència al monument ja acabat. Les inscripcions de caràcter informatiu mostren un missatge al caminant amb la intenció d'informar-lo. Així per exemple, es pot fer veure que es marxa per un camí privat, pel qual es podria haver de pagar un peatge.

LVCIA AEMILIA SIBI ET AEMILIAE SILVANAЕ ARCVM FECIT
 ET STATVAS
 SUPERIMPOSVIT

ITER PRIVATVM
 MARCII AEMILII

Amb aquests segon i tercer grups d'inscripcions, l'alumne ha de fer exercicis de creació lliures, tot comptant amb el *Tria nomina* del corpus, tal i com ha fet amb les inscripcions del primer grup. Els exercicis de creació el permeten de reflexionar sobre allò vist i posar-lo en pràctica en reiterades ocasions.

3.2. TRADUCCIÓ

Una vegada l'alumne coneix les estructures dels tres tipus d'inscripcions i ja les ha configurades ell mateix, el quadern li proposa de traduir les inscripcions del corpus desaparegudes o de difícil lectura a partir de transcripcions ja fetes en les publicacions. En aquesta etapa i segons el nivell d'aprenentatge, es poden treballar amb les diverses publicacions que se n'han fet al llarg del temps i els comentaris crítics, interpretacions i estudis. La de nivell més alt és la 70, que exposem tot seguit.

M MARIVS

LASCIVOS

HSE

TV QVI PRAETERIENS

SPECTAS ARAM QVAM
FECIT CASVS PONI
QVO SI-
STERIS LEGE ET INVENIES
QVIT
MIHI CONTINGERIT TRIMVS
EGO ET MENSIVM IAM
SEX
TVAM LVCEM SENSI

3.3. TRANSCRIPCIÓ I TRADUCCIÓ DE FOTOGRAFIES

Quan l'alumne ha adquirit la destresa de traduir les transcripcions de les inscripcions reals, ja pot enfrontar-se a les inscripcions del corpus conservades a partir de fotografies, fent una prèvia transcripció, en la qual pot fer servir, en els nivells més avançats, el sistema internacional de transcripció Leiden, un resum del qual s'adjunta al quadern.

L'estat de conservació de les inscripcions permet de graduar el nivell de dificultat d'aquest exercici. Conservem inscripcions que poden ser transcrites sense gaire dificultat i d'altres que suposen tot un repte per a qui ho intenta, com hom pot veure a tall d'exemple en aquestes dues imatges:

A partir d'aquest moment en què ha fet transcripcions i traduccions d'inscripcions reals, l'alumnat està preparat per al treball de camp i per a anar a visitar els museus de la comarca i les inscripcions que es troben a l'aire lliure.

3.4. TREBALL DE CAMP

L'activitat consisteix en la visita a diverses poblacions de l'Alt Palància amb l'objectiu de localitzar, estudiar, fotografiar, transcriure i traduir les inscripcions a més de conèixer-ne l'estat de conservació i l'emplaçament actual.

És molt enriquidor comprovar l'existència de museus de poblacions petites, les seues característiques i manteniment, així com intercanviar directament opinions amb els responsables de la conservació del patrimoni.

Per tal de guiar la tasca de l'alumnat, cal oferir una fitxa de treball que recull aquells elements que ha d'elaborar en l'estudi de les inscripcions. Ací n'ofereim un possible model:

a)

Marge de la inscripció: apuntar les mides i descriure'n les característiques:

d)

g)

h)

A S T E D V M A

Hem de medir les lletres,
transcriure-les i fer-ne una breu
descripció, tot indicant-hi si són
regulars o presenten diferències,
si el seu traçat és superficial /
profund; acurat / descurat

e)

Camp d'escriptura

f)

b)

c)

- Cal fer un dibuix aproximat de la inscripció.
- Cal donar-ne les mides: a, b, c, d, e, f, g, h . Per tant, cal dur un metre i fer-lo servir amb cura, sempre respectant la integritat de l'objecte d'estudi.
- S'ha de fer una descripció del material de la pedra i de les característiques generals.
- Cal realitzar una transcripció i posteriorment una traducció.
- Finalment, segons els nivells, es pot treballar un estudi i comentari, si s'escau, amb bibliografia complementària i l'ajuda del professor.

L'estructura de l'activitat hauria d'incloure, com a mínim, una visita d'una hora i mitja al museu de Xèrica, de molt fàcil accés però també d'un aforament molt limitat.¹⁶ Després es pot fer una altra visita d'una hora a les inscripcions que hi ha en diversos edificis dels carrers de Viver.¹⁷ A més es pot visitar el Museu de Begís,¹⁸ també de fàcil accés, però d'aforament limitat. Segons el temps de què es dispose, es podria anar a fer una visita al Museu Arqueològic municipal de Sogorb,¹⁹ a més d'altres possibles punts d'interès.²⁰

4. Avaluació:

Hem dut a terme l'avaluació de l'activitat a través de diversos instruments.

Entre els exàmens, hem proposat exercicis de traducció d'inscripcions reals o creades pel professorat, amb un comentari de les dades que se'n poden extreure. També hem proposat exercicis de transcripció i traducció de fotografies d'inscripcions, i exercicis de creació d'inscripcions de característiques similars a les estudiades.

¹⁶ <http://www.jerica.es/index.php>; telèfon 964 12 91 77.

¹⁷ Potser també el Museu (<http://www.viver.es/index.php>).

¹⁸ <http://www.bejis.es>; tfn. 964120161.

¹⁹ M00158@centres.cult.gva.es; tfn. 964712154.

²⁰ El desplaçament a la comarca de l'Alt Palància es pot aprofitar per a desenvolupar diverses activitats extraescolars interdepartamentals i de caràcter lúdic, molt convenients en Secundària, com ara la visita al naixement del riu Palància, el recorregut a peu o bici de part de la ruta verda «de ojos negros», o també dinar en el paratge del «salto de la novia» a Navaixes. L'accés a la comarca es pot fer en tren (Caudiel, Xèrica i Navaixes) o autobús.

Si es duu a terme el treball de camp, considerem molt convenient d'avaluar l'activitat mitjançant un treball on l'alumnat pose en pràctica totes les destreses adquirides: la descripció, transcripció, traducció i, si s'escau, comentaris adients, fent ús de les noves tecnologies en la mesura del possible.

Una altra possibilitat és que l'alumnat, una vegada finalitzada l'activitat, s'enfronte a altres corpus d'inscripcions del nostre territori mitjançant treballs semblants als efectuats, ja a partir de publicacions, ja de visites a museus que hi continguin inscripcions romanes.

5. Resultats:

Els resultats que hem obtingut al llarg dels anys de pràctica d'aquesta unitat didàctica són molt positius.

Hem fet servir les inscripcions més senzilles (2, 5, 6, 11, 14, 15, 20, 32, 34, 48, 50, 53, 54, 55, 59, 63, 64, 67) per a introduir un alumnat amb coneixements mínims de llatí (2n BUP, Cultura Clàssica 3r i 4t, Llatí 4t i Primer de Batxillerat, segons les èpoques i circumstàncies) en els components bàsics de la morfologia (nominatiu, datiu, genitiu) de la primera i segona declinació. En tots els casos, la resposta de l'alumnat ha sigut positiva i s'han adonat d'un dels possibles usos actuals del llatí. Fet remarcable és que la contínua repetició de les estructures i la possibilitat de crear-les ells mateixos els permet de consolidar aquests coneixements bàsics bastant bé.

En altres casos en què l'alumnat ja tenia un coneixement mitjà del llatí, la traducció de les inscripcions li ha semblat fàcil i assequible i, com a conseqüència, l'alumnat ha mostrat un cert entusiasme en traduir textos llatins originals pels seus propis mitjans, tot constatant que aquests textos formaven part del seu llegat cultural i històric proper.

Però el més satisfactori, sense dubte, és quan els alumnes fan el treball de camp, estudiant directament les inscripcions en els museus de Xèrica i Begís (en ocasions, de Sogorb) i els carrers de Viver. Alumnat de 2n de BUP, però especialment de Batxillerats actuals, mostra la seua agradable sorpresa per poder veure de manera tan directa inscripcions antigues escrites en un nivell de llengua que, en la majoria de casos, saben traduir.

Cas a banda és la realització d'aquesta activitat en el Màster de Professorat de Secundària de Llengües i Cultures Clàssiques: Llatí

i Grec. Es tracta d'un alumnat amb coneixements més que suficients per a enfrontar-se als textos de les inscripcions i especialment interessat a desenvolupar les seues estratègies didàctiques. Així doncs, després de realitzar l'activitat, van manifestar la seua valoració positiva, tant del quadern de treball com de l'activitat de camp, tot assenyalant que l'adequació dels seus continguts es veia reforçada pel vessant lúdic del treball de camp.

Tot seguit oferim una graella que classifica les inscripcions segons el grau de dificultat de menor (a) a major (e) i amb la possibilitat de no tenir classificació (-) pel seu mal estat de conservació o altres causes. La graella, a més, descriu els principals elements que podem trobar en cada inscripció, quant a la morfologia, sintaxi, lèxic, història i datació.

DECLINACIONS				PRONOMS		VERBS		NUM	NOM/VA		CASOS					S	ALTRES		
1	2	3	4			present	perfet	part			N	Ac	G	D	Ab	S. prep			
1	f(iulium) an(norum)						f(ect)		XXXVIII	M(arcus) Valerius Marcellus	*	*	*	*			I		A L
2	* Varvi						pro(l)apsus] deces(sit)		XXIII	Varvia Rustica	*	*	*	*			I		a A
3	* [flume]n								XX	[-Ae]mil(ius)	*	*	*	*		*	I-II		e
4	* an(norum)		tribu			HSS		Sit	L XIII	M(arcus) Aemilius Seranus M(arcus) Aemilius Valerianus	*	*	*	*			I	Gal	b S O
5	an(norum)								LXX / XL	L(ucius) Aemilius Silanus L. Aemilius Aemilianus							I		a O a O
6	* an(norum)					HSE		Sita	XX	Iulia Aemilia	*	*	*	*			I		a R a R
6a	* sacrum	Euphrante?															II	DM	- B
7	* *								JVII								I-II		c
8	* *	Mambus			sibi												II	DJM	d
9	* *									O(flicina) Lucei	*	*	*	*			II	instrumentum	-
10	* *	iter								M(arc) Buebi Severini	*	*	*	*			I-II		e A
11	* *					HSE			LXXX	Astoduma	*	*	*	*			I	Romaniació	a A
12	piissimo		tribu						XXXII	L(ucio) Aemilio Aemiliano	*	*	*	*			I	Gal	c X
13	* *								XXXVI	Amin(s) / Porf(a)									- É
14	* *								LV	L(ucius) Atilius Phileros	*	*	*	*			I		a R
15	* *					HSE		Situs	LXV	Aufidius Saturninus	*	*	*	*			I		a I
16	* *		tribu		Se / sibi		F(ect)	meritis		M(arcus) Clodius(s) Fabian(us)	*	*	*	*		[d]e se	II	Gal	c A
17	* *					HSE		Sita	XXXVI	Domitia Peregrina	*	*	*	*			I		b

	DECLINACIONS				PRONOMS	VERBS		NUM	NOMINA	CASOS							S	Atres		
	1	2	3	4		present	perfet part.			N	Ac	G	D	Ab	S. pr.					
50	*	*				HSE HSE HSE		XXV XV	Lucius Porcius Probus Lucius Porcius Aureus Valeria Ceasella	*	*						II		a	V
51	*	*		tribu				LXX	Marcus Porcius Rufinus Marcus Porcius Rufina Quintia Proba	*	*	*					I-II	Gal	-	I
52		filio piissimo							[Por]cius Synet[...]	*							II		-	V
53		*	iuvenis			HSE		XXV	Lucius Terentius Iuvenis	*	*						I-II		a	E
54	serva							VIII	Lucusta Serva	*							I	Esclaves	a	R
55	serva							XII	Gnaecina	*							I	Esclava	a	R
56								XXXV	Sicilia Serva	*							I	Ins. domesticum	a	
57	*	*	matri					LX	Ameillae Ternillae Sergia Reppinina	*	*	*					I-II		c	C
58	liberta	*	mater			HSE HSE HSE		XIII XXX	1 anus Mater liberta	*	*						I-II	Mater liberta	d	A
59	*							X	Quintia) Surula	*	*						II		a	D
60	*	*				HSE HSE [HSE]		LXXX LXXX L?	L(ucius) Qui(j)ntius Luf(p)us [Cla]udia [-]jatilla L(ucius) Q(uit)ius Luf(p)us	*	*	*				I-II		b	E	
61									[...] IVC [...] [...] N [...]								?		-	L
62	*	*	matri					LXV	Com[eli]e Marcellae L(ucius) A(ntonius) Plac[idi]us Matri optimae	*	*	*					II	DM	e	B
63	*	*				HSE HSE		XXX L	Cornelia Placida G(aius) Viccius Urbanus	*	*						I		a	E
64	*	*				HSE HSE		LX LXXV	Cornelia Proba Lucius Antonius Blastinus	*	*						I		a	I

PÉREZ ASENSIO, Jorge, «Les inscripcions llatines de l'Alt Palancia: una eina didàctica», *SPhV* 13 (2011), pp. 181-201.

RESUM

Aquest treball desenvolupa les possibilitats didàctiques de l'epigrafia llatina a l'ensenyament secundari i superior. Les inscripcions romanes trobades a la comarca de l'Alt Palància constitueixen un material únic per conèixer la llengua i la història d'aquest territori.

PARAULES CLAU: Epigrafia, Edetània, Tarraconensis, Palancia.

ABSTRACT

This paper develops the didactic possibilities of the Latin Epigraphy in the secondary and higher education. The Roman inscriptions found in the region of Alto Palancia are a unique material to learn the language and history of this territory.

KEYWORDS: Epigraphy, Edetania, Tarraconensis, Palancia.

